

Αδιέξοδο και ελπίδα

Σχόλια σε ένα άρθρο του κ. Κώστα Σημίτη

Του κ. ΔΗΜ. Σ. ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΥ

Τρία χρόνια μετά την ανάληψη της διακυβέρνησης της χώρας από τη Νέα Δημοκρατία, ο απλός πολίτης που έχει ευαισθησία και ορθοφροσύνη, νοιάζεται για τον τόπο και τον πονά, στην

καταδικαστική του ετυμηγορία για το ΠΑΣΟΚ έχει συμπεριλάβει πια και το κόμμα που σήμερα κυβερνά. Γιατί ο κ. Μητσοτάκης, μολονότι ενσάρκωσε για πολλούς απελπισμένους και αφελείς, όπως εγώ, τις ελπίδες της ανόρθωσης, παγίδευσε τους Έλληνες και τους πρόδωσε συνειδητά, υιοθετώντας τις μεθόδους και τις πρακτικές του προκατόχου του, που κατακεραύνωνε με ύφος «αρχαγγέλου της κάθαρσης». Λέγαμε: «Χειρότερα δεν μπορούν να πάνε τα πράγματα» και επήγαν. Σκεφτόμαστε: «Καιρός πια ν' αρχίσουμε ν' ανεβαινουμε, δεν γίνεται να κατακυβερνηθούμε πιο βαθιά στου κακού τη σκάλα» και κατακυβερνήσαμε. Και έτσι είναι που ο συνειδητός πολίτης ζει σήμερα στην Ελλάδα τη χρεοκοπία της πολιτικής και δεν περιμένει πια απ' αυτήν παρά μόνο κακά: επιβαρύνσεις, προβλήματα, ταπεινώσεις, ακόμη και εθνικούς εξευτελισμούς. Και με την καταβαράθρωσή τους, ο κ. Μητσοτάκης και η Νέα Δημοκρατία ολοκληρώνουν την καταστροφή που άφησαν πίσω τους ο κ. Παπανδρέου και το ΠΑΣΟΚ. Σπάνια το αδιέξοδο ήταν στην Ελλάδα τόσο σκοτεινό όσο σήμερα.

Τούτο το προοίμιο θα το υπέγραφε; Δεν είμαι βέβαιος. Αλλά την αναλυτική περιγραφή της κατάστασης όπως έχει σήμερα διαμορφωθεί, την έκανε ο κ. Κώστας Σημίτης με άρθρο του στο *Βήμα* της Κυριακής, 11ης Απριλίου 1993, με τίτλο «Πολιτική ανατροπής τώρα». Και αυτή την περιγραφή, φωτισμένη όμως από το παραπάνω προοίμιο, την υπογράφω με τα δυο μου τα χέρια. Σε τόνο ήπιο και με ύφος σχεδόν ουδέτερο, ο κ. Σημίτης ζωγραφίζει μπροστά μας, ούτε λίγο ούτε πολύ, ένα πανόραμα πολιτικής Αποκάλυψης, που ο αναγνώστης πρέπει να το διαβάσει ολόκληρο.

Προκαταλαμβάνοντάς τον, θα βεβαιώσω πως κανείς τίμιος άνθρωπος δεν είναι εύκολο να διαφωνήσει με τις διαπιστώσεις αυτού του άρθρου. Σωστά διατυπωμένοι επίσης είναι οι κίνδυνοι που διαβλέπει ο κ. Σημίτης: η μηδενιστική προσέγγιση που συντηρεί το σημερινό τέλμα, η αναζήτηση «σωτήρων», ο «υπερσοσιαλισμός», η φθορά της δημοκρατίας ως την πλήρη άρνησή της.

Πολιτική ανατροπής

Δύσκολα γίνονται τα πράγματα προς το τέλος του άρθρου. Εκεί ο κ. Σημίτης, σε δυο ακροτελεύτιες παραγράφους, μας εξηγεί τι χρειάζεται να γίνει και πώς θα γίνει. Τις μεταφέρω εδώ αυτούσιες:

«Χρειάζεται υπέρβαση της παραδοσιακής πολιτικής. Είναι αναγκαίες οι συγκρούσεις-συγκρούσεις με κατεστημένες πρακτικές, με την αδιαφορία των εκπαιδευμένων στην υποταγή, με τα συμφέροντα που δεσπόζουν χάρη στα ελαστικά ηθικά κριτήρια, τη μετριότητα και τη διαφθορά. Χρειάζεται πολιτική ανατροπής απέναντι στη διολίσθηση προς την παρακμή. Πολιτική ανατροπής δεν σημαίνει χαρακώματα και οδομαχίες. Οι μάχες δίνονται σήμερα με όπλα τις ιδέες, την επικοινωνία, το πρόγραμμα και τη συνέπεια. Χρειάζεται να δημιουργήσουμε τις προϋποθέσεις ισχυροποίησης της κοινωνίας, αυτονομίας του πολίτη και κοινωνικής ευθύνης του ατόμου. Να θεσμοθετήσουμε την πολιτεία οργανωτή ελευθερίας και να επαναπροσδιορίσουμε τις διαδικασίες της δημοκρατίας.

Προϋπόθεση είναι μια διαφορετική κυβέρνηση, με διαφορετικούς στόχους από της σημερινής. Η άλλη κυβέρνηση δεν είναι αμέσως δυνατή. Μπορούμε όμως από σήμερα να δημιουργήσουμε τους όρους για την υπέρβαση. Σε ορισμένα κρίσιμα θέματα να επιβάλλουμε την ανάγκη μιας διαφορετικής πορείας, προτείνοντας λύσεις και δημιουργώντας το ρεύμα στην κοινή γνώμη για την άμεση εφαρμογή τους. Αν δεν επιτύχουμε να αποσαφηνίσουμε τώρα τι πρέπει να γίνει την επόμενη ημέρα της κυβερνητικής αλλαγής, η παραδοσιακή πολιτική θα συνεχίσει να αναπαράγεται και να ματαιώνει οποιαδήποτε προσπάθεια εκσυγχρονισμού».

Δεν έχω αμφιβολία πως αν ο κ. Σημίτης διέθετε άνεση χώρου, την πρώτη από τις δυο αυτές ακροτελεύτιες παραγράφους θα την ανέπτυξε. Είναι σίγουρα ικανός να διαγράψει πλήρες σχέδιο αναδιοργάνωσης του Κράτους και ανανεωτικών πρωτοβουλιών σε όλους τους τομείς, και μικρό δείγμα μάς δίνει με το ένθετο όπου εξηγεί τι χρειάζεται «για να αλλάξει το κλίμα απαισιοδοξίας» σε δυο τομείς: στη σχέση κομμάτων και Κυβέρνησης με τη Δημόσια Διοίκηση, και στη σχέση των κομμάτων με την οικονομική εξουσία. Τις προτάσεις αυτές τις βλέπω ως μικρή προκαταβολή, μερική μόνο δημοσιοποίηση των ιδεών που έχει επεξεργασθεί και σίγουρα εξακολουθεί να επεξεργάζεται ο κ. Σημίτης, για να είναι έτοιμος όταν η ώρα σημάνει. Δε θα τις σχολιάσω, μολονότι θα είχα πολλά να πω (όσοι με γνωρίζουν το ξέρουν) για το πρώτο τουλάχιστον θέμα. Και δε θα τις σχολιάσω για δυο τουλάχιστον λόγους.

Ο πρώτος είναι ότι ο κ. Σημίτης δε μας ενθαρρύνει σ' αυτό. Γράφει:

«Τα όσα προτείνονται θα φανούν ίσως σε πολλούς λίγα και πεζά. Αλλά η κοινωνική αλλαγή δεν πραγματοποιείται με θεαματικές εξαγγελίες. Πραγματοποιείται με συνεχή μι-

κρά αποφασιστικά βήματα, που όλα μαζί οδηγούν σε ένα σαρωτικό παλιρροϊκό κύμα».

Η δήλωση αυτή σημαίνει πως όσα συγκεκριμένα προτείνει είναι μόνο «μικρά βήματα», αλλά δεν μπορούν να κριθούν γιατί είναι απομονωμένα, ασυνεχή και όχι, όπως ο ίδιος τα θέλει, «συνεχή» και ενταγμένα σε ένα σύνολο όπου, «όλα μαζί», θα αποκτήσουν το νόημα τους και τη δραστική τους ενέργεια. Αυτό συνεπάγεται συνολικό σχέδιο, που ο κ. Σημίτης σήμερα δε μας αποκαλύπτει.

Ο δεύτερος λόγος για τον οποίο τα λίγα συγκεκριμένα που προτείνει δεν επιδέχονται σχολιασμό, είναι ότι το περιεχόμενο και η αποτελεσματικότητα ενός ανανεωτικού προγράμματος συνδέονται αναπόσπαστα με τα πρόσωπα που θα κληθούν να το εφαρμόσουν. Οι άνθρωποι είναι που δίνουν νόημα στις ιδέες και τα προγράμματα, και χωρίς αρμοδιότητα, εντιμότητα και χαρακτήρα, προπάντων αυτόν, ακόμη και τα καλύτερα σχέδια ναυαγούν αξιοθρήνητα. Ιδέες και σχέδια στην Ελλάδα έρχουμε, χρήματα δεν λείπουν ποτέ· εκείνο που δεν έχουμε και την έλλειψή τους την πληρώνουμε ακριβά, είναι οι αρμόδιοι, οι καθαροί άνθρωποι και προπάντων οι χαράκτες, οι σθεναροί που θα αντέχουν τις ακρότατες συνέπειες του ήθους και της εμμονής τους σε λίγες απαράβατες αρχές.

Εδώ, ο ανανεωτικός οίστρος του κ. Σημίτη εγγίζει τα όριά του. Θεωρεί ότι προϋπόθεση του εκσυγχρονισμού είναι «μια διαφορετική κυβέρνηση» και μια «κυβερνητική αλλαγή». Φτάσαμε στον κόμπο και τα πράγματα πρέπει να τα πούμε με τ' όνομά τους.

Τι εννοεί ο κ. Σημίτης όταν μιλάει για «διαφορετική κυβέρνηση» και «κυβερνητική αλλαγή»; Αν όσα διακηρύσσει τα περιμένει από μια νέα κυβέρνηση του σημερινού ΠΑΣΟΚ, καλά θα κάνει να προστατεύσει τη σοβαρότητά του, η οποία έχει ήδη πολύ υποφέρει (δεν πρέπει να το παραβλέπει, ούτε κανείς να το ξεχνά) από την ενεργό συμμετοχή του με τον ένα ή τον άλλο τρόπο σε όλο το κατεδαφιστικό έργο της δεκαετίας του '80. Και μόνον αυτό θα αρκούσε για να του αφαιρεθεί ο λόγος με την περιφρόνησή μας σε όσα λέει ή γράφει — όπως κάνουμε με το σύνολο σχεδόν των πολιτικών*. Συμβαίνει όμως μέσα στο αναξιόπιστο και ξεπεσμένο ΠΑΣΟΚ ο κ. Σημίτης να είναι ένα από τα αξιολογότερα, ίσως το αξιολογότερο στοιχείο, και αυτό του δίνει ακόμη μια μικρή, πολύ μικρή πίστωση. Τα περιθώριά της είναι στενά και δεν πρέπει να τα εξανεμίσει. Πώς μπορεί να τα εκμεταλλευθεί;

* Πρέπει εδώ να σημειώσω, ότι το άρθρο του κ. Σημίτη, όπως και μια συνέντευξή του κ. Μάνου στο ίδιο φύλλο, το είχα δει αλλά το είχα προσπεράσει, όπως καθετί που γράφουν ή δηλώνουν οι πολιτικοί μας. Το διάβασα μόνον όταν με υποχρέωσε να το κάνω καθυστερημένα και πιεστικά καλός μου φίλος. Γραφτά και δηλώσεις του οποιοσδήποτε Μάνου τα προσέχω μόνο όσο χρειάζεται για να καταλάβω πού με θίγουν και να οργανώσω την άμυνά μου.

Μπορεί να τα χρησιμοποιήσει, όπως το αναγγέλλει, στα πλαίσια μιας άλλης Κυβέρνησης και μιας άλλης αλλαγής, άσχετης δηλαδή με το σημερινό ΠΑΣΟΚ. Ίσως αυτό να εννοεί και να επιδιώκει, αφού άλλωστε ο ίδιος αναγνωρίζει ότι «η άλλη Κυβέρνηση δεν είναι αμέσως δυνατή», και σε όλο το μακροσκελές άρθρο του ούτε το ΠΑΣΟΚ αναφέρει ούτε πουθενά το υπονοεί. Συνεχίζει την τακτική των ακροβολισμών και του ανταρτοπολέμου που έχει αρχίσει από πολύ καιρό και στην πραγματικότητα δεν σταμάτησε ποτέ. Αποσκοπώντας πού; Μια τέτοια τακτική έχει τα όριά της. Πού αποβλέπει ο κ. Σημίτης και μέσα από ποιο σχήμα ελπίζει πως θα πραγματοποιηθεί ο εκσυγχρονισμός που ονειρεύεται;

Δύο λύσεις

Κάποτε θα το μάθουμε από τον ίδιο ή θα το δούμε στα πράγματα, αλλά η λογική διεργασία, αν αποκλείσουμε το αναξιόπιστο σημερινό ΠΑΣΟΚ, προσφέρει δυο μόνο λύσεις, τρίτη τούτη τη στιγμή δε βλέπω.

Η πρώτη λύση τοποθετείται μέσα στα σημερινά πολιτικά και θεσμικά πλαίσια. Περιορισμένες οι δυνατότητες και το μόνο που μπορεί να φαντασθεί κανείς είναι η συγκρότηση μια μικρής και δυναμικής ανανεωτικής ομάδας από ανθρώπους ανεπίληπτους και συνολικά αμέτοχους της σημερινής νεοελληνικής κατάντιας, ανεξάρτητα από κομματικές και ιδεολογικές οριοθετήσεις. Γιατί; Επειδή τα σημερινά μέγιστα ελληνικά προβλήματα είναι προπάντων θεσμικά ή διαρθρωτικά και η επίλυσή τους περνάει πάνω από τα κόμματα, εφόσον η θεμελίωση θεσμών και η λύση πολλών Γορδών δεσμών είναι η κύρια προϋπόθεση για να εφαρμοσθεί οποιασδήποτε υφής και κατεύθυνσης πρόγραμμα.

Αν έτσι δει κανείς τα πράγματα, οι ιδεολογικές διαφοροποιήσεις μπορούν να παραμερισθούν εύκολα. Και προσωπικότητες όπως ο Κωστής Στεφανόπουλος, ο Γιάγκος Πεσμαζόγλου, ο Λεωνίδας Κύρκος, ο Απόστολος Λάζαρης, ο Μιχάλης Παπαγιαννάκης, μερικοί άλλοι σίγουρα και, περισσότερο βεβαρυμένος απ' όλους, ο Κώστας Σημίτης, θα μπορούσαν να συγκροτήσουν μια νέα «ομάδα των Ιαπώνων». Ποιο ρόλο έπαιξε η παλιά εκείνη ομάδα των Ιαπώνων του 1906 το ξέρουμε όλοι, αφού τον έχει καταγράψει η ιστορία — κάτι ανάλογο (χωρίς την απόληξή της...) μπορεί να κάνει και η σημερινή. Τα πρακτικά προβλήματα και τις δυσκολίες που θέτει η συγκρότησή της τα ξέρω και είναι περιττό να τα αναλύσω εδώ. Ποια θα είναι η αποτελεσματικότητά της; Θα είναι μεγάλη, δε θα είναι αποφασιστική. Νομίζω όμως πως θα συμβάλει στην ωρίμανση της μόνης λύσης που μας μένει και πρέπει όλοι να προετοιμάσουμε.

Μιλώντας όπως το κάνει για τους «ισχυρούς άνδρες», τους «αρχηγούς» και τους «σωτήρες», ο κ. Σημίτης φαίνεται να την αποκλείει. Και όμως, η ανάδειξη ενός νέου μεγάλου άνδρα που θα σηκώσει στους ώμους του την Ελλάδα, είναι η μόνη

ελπίδα. Αλλά πρέπει να ξεκαθαρίσουμε τα πράγματα.

Οι «σωτήρες»

Ο κ. Σημίτης ας μου κάνει την τιμή να το πιστώσει: δυσπιστώ όσο κι αυτός και απορριπτώ χωρίς συζήτηση τους «σωτήρες» και τους «αρχηγούς». Ποιοι είναι; Είναι οι ανεργμάτιστοι και αδιάτακτοι δημαγωγοί τύπου Ανδρέα Παπανδρέου, τα ετεροκίνητα και ετερόφωτα όργανα τύπου Παπάγου ή Γρίβα, και οι αυτοκλήτοι Παράκλητοι τύπου Μεταξά και Παπαδόπουλου. Ποιος μυαλωμένος άνθρωπος και συνεπής δημοκράτης δεν απορριπτει τέτοιες προοπτικές, που μόνο στην παράταση της αγωνίας και στην καταστροφή οδηγούν;

Αλλά η απόρριψή τους δεν αναιρεί ούτε στιγμή το ρόλο της γνήσια μεγάλης και δυνατής προσωπικότητας στη διαμόρφωση της ιστορίας. Χρειάζεται άραγε να παρουσιάσω εδώ τη συλλογιστική που τον δικαιώνει; Θα παραβιάζα ανοικτές πόρτες και αντί να το κάνω με τα φτωχά μέσα του αδύνατου λόγου μου, προτιμώ να θυμίσω δυο ιστορικά προηγούμενα γνωστά σε όλους: τον Ελευθέριο Βενιζέλο και τον στρατηγό de Gaulle. Τέτοιον άνθρωπο χρειάζεται σήμερα η Ελλάδα και διεξόδος άλλη δεν υπάρχει.

Ο ρόλος του ενός

Μια τέτοια λύση δεν έχει καμία απολύτως σχέση με «σωτήρες», «αρχηγούς» και «ισχυρούς άνδρες», γιατί συνδέεται με την εμφάνιση ενός πραγματικού ισχυρού άνδρα, την επιβολή ενός γνήσιου αρχηγού και το έργο ενός αληθινού σωτήρα. Κανείς μας δεν τον βλέπει σήμερα στον ελληνικό ορίζοντα. Και όσο να φανεί, το μόνο που μπορούμε να κάνουμε είναι να προετοιμάζουμε «τας τρίβους αυτού», όπως φαίνεται και ελπίζω να κάνει ο κ. Σημίτης. Και ας μη θεωρήσει κανείς πως ο ρόλος αυτός είναι μικρός. Τι άλλο έκαναν όσοι, από το 1897 και μετά (ο Ροϊδής, ο Παλαμάς, ο Γαβριηλίδης, ο Φιλάρετος, ο Θεοτόκης, ο Γούναρης με τους «Ιάπωνες» του, πολλοί άλλοι), προετοίμασαν το δρόμο του άφαντου ακόμα Βενιζέλου; Τι άλλο έκαναν οι πάμπολλες ανανεωτικές δυνάμεις που έδρασαν στη Γαλλία μετά τον Α' παγκόσμιο πόλεμο;

Πρώτος ανάμεσά τους και θύμα εκούσιο, μια απ' τις μεγαλύτερες προσωπικότητες της Γ' Γαλλικής Δημοκρατίας, ο André Tardieu. Ένας Θεός ξέρι αν η Γαλλία διέθετε τότε προσωπικότητες σπουδαίες ανάμεσά τους ο Tardieu ήταν, όπως έχει γραφτεί γι' αυτόν, ο πιο καλλιεργημένος, ο πιο πληθωρικός, ο καθολικότερος, ο πιο προικισμένος ίσως μαζί με τον Joseph Caillaux, και το φωτεινότερο μυαλό μαζί με τον Mendès - France. Επανειληθμένος Υπουργός και Πρωθυπουργός, έσπασε το 1936 τη σταδιοδρομία του θεληματικά, βγήκε έξω από το πολιτικό σύστημα και με σειρά βιβλίων του το κατήγγειλε προτεινώντας λύσεις. Πέθανε το 1945 στην αυτοεξορία του. Αλλά οι ιδέες του κάρπισαν σε λί-

γο. Ο Michel Debré το σπούηθε διευρύνοντας τις χαρτες του τον μνημονεύει και ο de Gaulle τις έκανε πράξη το 1958. Σαράνοντας το πολιτικό κατεστημένο και δίνοντας νέα ζωή στους γαλλικούς θεσμούς και αέρα υγής στη γαλλική κοινωνία, έβαλε τα θεμέλια και έχτισε με τα ίδια του τα χέρια τη σημερινή Γαλλία. Όχι πως ο de Gaulle εφάρμοσε τις συνταγές του Tardieu, ή πως αυτόν περιμενε ή τον Debré για να ξεκαθαρίσει τι θα κάνει. Αλλά η προσωπικότητά του και η απόφασή του ωρίμασαν μέσα στο κλίμα που πολλοί, και πολλοί αφανείς τελικά, πρόδρομοι δημιουργήσαν και καλλιεργήσαν για πολλά χρόνια. Ωστόσο ήρθε αυτός, ο ένας, ο αρχηγός, ο προικισμένος με το χαρακτήρα, την αρετή των δύσκολων καιρών, όπως έγραψε («vertu des temps difficiles»), για να σπείρει στο σκαμμένο κιάλας έδαφος, και να θερίσει γρήγορα.

Εν αναμονή...

Τέτοιον άνθρωπο κι έναν νέο Βενιζέλο χρειάζεται και περιμένει πάλι η Ελλάδα. Για να αλλάξει τους κανόνες του ανέντιμου πολιτικού παιχνιδιού που παίζεται σήμερα. Για να σαρώσει όλους τους ανίκανους και διαβρωμένους πολιτικούς που λυμαινούνται τον τόπο και θεωρούν το Κράτος ιδιοκτησία τους. Για να ρεζιλιώσει το υποκριτικό πρόσχημα της ανανέωσης που δήθεν πραγματοποιούν ανοίγοντας το δρόμο σε ανθρώπους νέους στην ηλικία αλλά εξίσου ανίκανους και διαβρωμένους όσο αυτοί, πιστά αντιγράφα τους που έχουν επιλεγεί για την προθυμία τους να υποτάσσονται στο σύστημα και να το αναπαράγουν μεταμφιεζόντας το συνεχώς, ώστε συνεχώς η Ελλάδα να εξαπατάται και να προδίδεται. Για να μιλήσει στους Έλληνες τίμια και αντρίκια και να τους ξαναδώσει την αξιοπρέπεια που ταιριάζει σε πολίτες από υπήκοοι που είναι σήμερα. Για να αποκαθάρει την κόπρο που μας έχει πνίξει από παντού. Και για να κρατήσει το μόνιμο της πολιτείας θαρραλέα και υπεύθυνα, με τη σκέψη όχι σε κάστες και ιδιοτελίες, αλλά στα μόνιμα συμφέροντα του τόπου και την προκοπή του λαού.

Ως τότε, ό,τι και να κάνουμε, η Ελλάδα θα σούρνεται με το Μησοτάκη, τον Έβερετ, το Σαμαρά κι όλους τους άλλους, με τον Παπανδρέου, τον Τσοχατζόπουλο, το Γεννηματά και τους λοιπούς. Οι Έλληνες, αφισμαμένοι από την τρεχάμενη πολιτική και ανίκανοι να αντιδράσουμε έστω κι αν οδηγηθεί τον τόπο κατά κρημνών, θα αδιαφορούμε και θα αγωνιζόμαστε μόνο να ζήσουμε όπως-όπως, διεξάγοντας ο καθένας τον προσωπικό του κλεφτοπόλεμο. Κι ενώ όλα γύρω μας σαπίζουν ή αδρανούν, οι λιγοί και αδιάφοροι που αντέχουν ας προετοιμάζουμε μεθοδικά το έδαφος. Το ρόλο της η ιστορία τελικά δε θα τον ξεχάσει.

Αν όσα γράφει ο κ. Κώστας Σημίτης πηγαινούν προς αυτή την κατεύθυνση ή, τουλάχιστον, αποβλέπουν στη συσπειρωση των λίγων και υγιών δυνάμεων του τόπου, είναι καλοδεχόμενα. ■